

Haçlılar Karşısında Bir Eyyûbî Prensi: el-Melikü'l-Muzaffer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî

Hakan Can | 0000-0001-6706-7312 | hcan@bingol.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi | Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı |
Bingöl, Türkiye

ROR : 03hx84x94

Öz

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin İslâm dünyasına armağan ettiği zaferler, şüphesiz ki onun kişisel kahramanlığı ve stratejik dehasının bir sonucuydu. Ancak bu büyük başarıların ardında, ona her daim destek olan ve onun güvenini kazanan bir ekip vardı. Bu ekip içerisinde, amcası Selâhaddîn'e en yakın isimlerden biri olan Takıyyüddîn Ömer, özel bir yere sahipti. Nûru'd-devle Şâhinşâh b. Necmüddîn Eyyûb'un en büyük oğlu olan Takıyyüddîn Ömer, sadece askerî bir figür değil, aynı zamanda derin bir kültürel birikime sahip bir şahsiyetti. Babasının sağladığı imkânlarla dil, edebiyat, Kur'ân ve hadis gibi alanlarda çok iyi bir eğitim almıştır. İlim tahsilinin yanı sıra babasından ve dedesinden aldığı askerî eğitim, Takıyyüddîn Ömer'i başarılı bir komutan olmaya hazırlamıştır. Özellikle dedesi Necmüddîn Eyyûb ve onun kardeşi Esedüddîn Şîrkûh gibi deneyimli komutanların yanında yer alarak savaş sanatının inceliklerini öğrenmiştir. Babasının vefatının ardından dedesinin ve büyük amcasının himayesinde büyüyen Takıyyüddîn Ömer, onların siyasî ve askerî tecrübelerinden de istifade etmiştir. Aldığı bu çok yönlü eğitim, onun başarılı bir komutan ve emîr olarak yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Mısır'daki Fâtımî hilâfetine son verildiği ilk devirlerden itibaren Selâhaddîn'in yanında yer alan Takıyyüddîn Ömer, amcasının neredeyse tüm seferlerinde onun en yakınında bulunmuş ve özellikle Haçlılara karşı yapılan savaşlarda gösterdiği üstün başarılarla adından sıkça söz ettirmiştir. Askerî dehası, özellikle stratejik öneme sahip bölgelerde yapılan savunma savaşlarında kendini göstermiştir. Dimyât şehri, Mısır için hayati önem taşıyan bir liman kentiydi ve Haçlılar burayı ele geçirmek için büyük çaba sarf etmişlerdi. Takıyyüddîn Ömer, amcasının emriyle bu şehri Haçlılara karşı başarıyla savunarak ilk büyük zaferini kazanmıştır. Hittîn Savaşı, İslâm dünyası için bir dönüm noktası olmuştur. Selâhaddîn'in ordusu, Haçlı ordusuna karşı büyük bir zafer kazanmış ve Kudüs'ün yeniden Müslümanların eline geçmesi için zemin hazırlamıştır. Bu savaşta Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn'in ordusunun sağ kanadını yöneterek savaşın kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Akkâ Kuşatması gibi uzun ve zorlu bir mücadelede de amcasının yanında yer alan Takıyyüddîn Ömer, Haçlılara karşı amansız bir mücadele vermiştir. Haçlılarla mücadele sırasında en büyük acısını, oğlu Ahmed'i Remle Savaşı'nda şehit vererek yaşamıştır. Takıyyüddîn Ömer, yalnızca askerî başarılarıyla değil, aynı zamanda kişisel özellikleriyle de Eyyûbî Devleti'nde önemli bir yer edinmiştir. Takıyyüddîn Ömer, kaydettiği başarılar sayesinde Kuzey Suriye ve el-Cezîre'de Eyyûbîler'in en güçlü ismi haline getirmiştir. Selâhaddîn'e olan sarsılmaz bağlılığı ve sadakatiyle bilinen Takıyyüddîn Ömer, amcasının en güvendiği isimlerinden biri olmuştur Eyyûbî ailesi

içerisinde görülmemiş bir cesaret örneği sergileyen Takıyyüddîn Ömer, savaş meydanlarında gösterdiği kahramanlıklarla takdir toplamıştır. Cömertliği ve merhametiyle tanınan Takıyyüddîn Ömer, savaşçı ruhu ve güçlü iradesi sayesinde zorlu koşullarda bile moralini yüksek tutmayı başarmış, ordusunu zaferlere taşımıştır. Takıyyüddîn Ömer'in bu özellikleri, onu Eyyûbî ailesinin vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Selâhaddîn'in en güvendiği isimlerden biri olan Takıyyüddîn Ömer, yalnızca üstün askerî yeteneklere sahip bir komutan değil, aynı zamanda bilge bir danışman da olmuştur. Doğru kararlar verme konusunda gösterdiği hassasiyet, yaptığı titiz planlar ve askerler üzerindeki etkileyici otoritesiyle savaş meydanlarında büyük başarılar elde etmiştir. Cesareti, yiğitliği, cömertliği, ilmi ve şiirdeki ustalığıyla tanınan Takıyyüddîn Ömer, âlimler ve edebiyatçılarla kurduğu samimi dostluklar sayesinde bu kişilerin ahlakî değerlerini özümsemiş, bilgi ve birikimini artırmıştır. Bu araştırmanın temel amacı, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin gölgesinde kalmış olmasına rağmen, Eyyûbî Devleti'nin en önemli komutanlarından biri olan Takıyyüddîn Ömer'in Haçlılarla mücadeledeki katkılarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Özellikle Hittîn Savaşı ve Akkâ kuşatması gibi önemli savaşlardaki rolü, askerî stratejileri ve liderlik özellikleri incelenerek onun Eyyûbîler için neden bu kadar önemli bir şahsiyet olduğu daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi, Takıyyüddîn Ömer, Eyyûbîler, Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlılar, Hittîn, Akkâ.

Atıf Bilgisi

Can, Hakan. "Haçlılar Karşısında Bir Eyyûbî Prensi: el-Melikü'l-Muzaffer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 10/2 (Aralık 2024), 858-882. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.18>

Geliş Tarihi	26.09.2024
Kabul Tarihi	27.11.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Ayyubid Prince Against the Crusaders: Al-Malik Al-Muzaffar Taqī Al-Dīn ‘Umar Al-Ayyūbī

Hakan Can | 0000-0001-6706-7312 | hcan@bingol.edu.tr

Assist. Prof. | Bingöl University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic History |
Bingöl, Türkiye

ROR : 03hx84x94

Abstract

The victories that Şalāḥ al-Dīn al-Ayyūbī bestowed upon the Islamic world were undoubtedly the result of his personal heroism and strategic genius. However, behind these great successes, there was a team that always supported Şalāḥ al-Dīn and in whom he placed his trust. Within this team, Taqī al-Dīn ‘Umar, one of the closest figures to his uncle Şalāḥ al-Dīn, held a special place. Taqī al-Dīn ‘Umar, the eldest son of Nūr al-Dawla Shāhanshāh b. Najm al-Dīn Ayyūb, was not only a military figure but also a personality with a deep cultural background. With the opportunities provided by his father, he received an excellent education in fields such as language, literature, Qur'an, and hadith. In addition to his scholarly pursuits, the military training he received from his father and grandfather prepared Taqī al-Dīn ‘Umar to become a successful commander. He learned the intricacies of the art of war, especially by serving alongside experienced commanders such as his grandfather Najm al-Dīn Ayyūb and his great-uncle Asad al-Dīn Shirkūh. After his father's death, Taqī al-Dīn ‘Umar grew up under the protection of his grandfather and his great-uncle, benefiting from their political and military experiences. This multifaceted education played a significant role in his development as a successful commander and emir. Taqī al-Dīn ‘Umar, who stood by Şalāḥ al-Dīn from the early days of the end of the Fatimid caliphate in Egypt, accompanied his uncle on almost all of his campaigns and gained renown for his outstanding successes, especially in the wars against the Crusaders. His military genius manifested itself particularly in defensive battles in strategically important regions. The city of Damietta was a vital port for Egypt, and the Crusaders had made great efforts to capture it. Taqī al-Dīn ‘Umar, on his uncle's orders, successfully defended this city against the Crusaders, achieving his first major victory. The Battle of Ḥaṭṭīn was a turning point for the Islamic world. Şalāḥ al-Dīn's army won a great victory against the Crusader army, paving the way for Jerusalem to return to Muslim hands. In this battle, Taqī al-Dīn ‘Umar played a crucial role in winning the war by commanding the right wing of Şalāḥ al-Dīn's army. He also stood by his uncle's side in long and arduous struggles such as the Siege of Acre, waging a relentless fight against the Crusaders. During the struggle against the Crusaders, he experienced his greatest sorrow when his son Aḥmad was martyred in the Battle of Ramla. Taqī al-Dīn ‘Umar gained an important place in the Ayyubid State not only with his military successes but also with his personal characteristics. Due to his

achievements, he became the most powerful figure of the Ayyubids in Northern Syria and al-Jazira. Known for his unwavering loyalty and devotion to Şalāḥ al-Dīn, Taqī al-Dīn ʿUmar became one of his uncle's most trusted figures. Displaying an unprecedented example of courage within the Ayyubid family, Taqī al-Dīn ʿUmar garnered admiration for his heroism on the battlefields. Known for his generosity and compassion, Taqī al-Dīn ʿUmar managed to keep his morale high even in difficult conditions thanks to his warrior spirit and strong will, leading his army to victories. These characteristics made Taqī al-Dīn ʿUmar an indispensable part of the Ayyubid family. Taqī al-Dīn ʿUmar, one of Şalāḥ al-Dīn's most trusted figures, was not only a commander with superior military skills but also a wise advisor. He achieved great successes on the battlefields with his sensitivity in making the right decisions, meticulous plans, and impressive authority over soldiers. Known for his courage, bravery, generosity, knowledge, and mastery in poetry, Taqī al-Dīn ʿUmar internalized the moral values of scholars and literati and increased his knowledge and experience through the sincere friendships he established with them. The main purpose of this research is to reveal in detail the contributions of Taqī al-Dīn ʿUmar, one of the most important commanders of the Ayyubid State, in the struggle against the Crusaders, despite being overshadowed by Şalāḥ al-Dīn al-Ayyübî. By examining his role in important battles such as the Battle of Ḥaṭṭīn and the Siege of Acre, his military strategies, and leadership qualities, we will attempt to better understand why he was such an important figure for the Ayyubids.

Keywords

Islamic History, Taqī al-Dīn ʿUmar, Ayyubids, Şalāḥ al-Dīn al-Ayyübî, Crusaders, Ḥaṭṭīn, Acre.

Citation

Can, Hakan. "An Ayyubid Prince Against The Crusaders: Al-Malik Al-Muzaffar Taqī Al-Dīn ʿUmar Al-Ayyübî". *The Journal of Near East University Islamic Research Center* 10/2 (December 2024), 858-882. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.18>

Date of Submission	26.09.2024
Date of Acceptance	27.11.2024
Date of Publication	31.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	Ethics Committee Permission is not required for this research. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

İslâm dünyasının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Selâhaddîn Eyyûbî, sadece İslâm tarihinde değil, dünya tarihinde de derin izler bırakmış bir liderdir. Eyyûbî Devleti'nin kurucusu olan Selâhaddîn, askerî dehâsi, devlet adamlığı ve adil yönetimiyle çağının ötesinde bir isim olmuştur. Kendisinden yaklaşık 75 yıl önce başlayan Haçlı Seferleri, İslâm dünyası için büyük bir tehdit oluşturmuş, Kudüs'ün düşmesiyle birlikte Müslümanların kutsal toprakları işgal altında kalmıştır. İşte bu noktada Selâhaddîn, İslâm birliğinin sesi olarak ortaya çıkmıştır. Hittîn Savaşı'ndaki zaferi ve ardından Kudüs'ü Haçlılardan geri alması, İslâm dünyasına büyük bir moral kaynağı olmuştur. Selâhaddîn, bu zaferiyle sadece bir şehir fethetmekle kalmamış, aynı zamanda Haçlı Seferlerinin seyrini değiştirerek Müslümanların savunma pozisyonundan saldırıya geçmesini sağlamıştır. Selâhaddîn, sadece başarılı bir komutan değil, aynı zamanda büyük bir devlet adamıydı. Eyyûbî Devleti'ni kurarak bölgedeki siyasî dengeleri yeniden şekillendirmiş, güçlü ve merkezîyetçi bir yönetim sistemi oluşturmuştur. Mısır'da Fâtîmî Devleti'ne son vererek İslâm birliğine önemli bir katkı sağlamıştır. Adil ve merhametli yönetimiyle halkın sevgisini kazanmış, farklı din ve mezheplere mensup insanların huzur içinde yaşamalarını sağlamıştır. Selâhaddîn'in bu büyük başarıları, yalnız başına elde ettiği zaferler değildi. Onun yanında, ona her zaman destek olan ve güvendiği bir grup insan vardı. Bunlar arasında Kâdî el-Fâdîl, Hüsâmeddîn Lü'lü, Bahâeddîn Karakuş, Fakih İsâ el-Hakkârî ilk akla gelen isimlerdir. Bunlardan başka yeğeni Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn'in en yakınındaki kişilerden biri olmuş ve onun nâibi olarak önemli görevler üstlenmiştir. Selâhaddîn'e her zaman sadık kalan Takıyyüddîn Ömer hem askerî yetenekleriyle hem de askerî dehâsiyle amcasına büyük destek olmuştur. Mısır'daki Fâtîmî hilâfetine son verildiği ilk devirlerden itibaren Selâhaddîn'in yanından ayrılmayan Takıyyüddîn Ömer, özellikle Haçlılara karşı yapılan savaşlarda amcasının en güvendiği isimlerinden biri olmuştur. Hittîn Savaşı gibi dönüm noktası olan savaşlarda gösterdiği başarılar, onun askerî dehâsını gözler önüne sermiştir. Akkâ Kuşatması sırasında da amcasının yanında yer alan Takıyyüddîn Ömer, Haçlılara karşı amansız bir mücadele vermiştir. Haçlılarla mücadele sırasında en büyük acısını, oğlu Ahmed'i Montgisard/Remle Savaşı'nda şehit vererek yaşamıştır. Bu araştırmanın amacı, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin gölgesinde kalsa da Eyyûbî Devleti'nin en önemli komutanlarından biri olan ve amcasının hemen hemen tüm savaşlarında ön saflarda yer alıp birçok zafer kazanılmasında büyük rol oynayan Takıyyüddîn Ömer'in Haçlılarla mücadeledeki katkılarını ortaya koymaktır.

1. Takıyyüddîn Ömer ve Tarih Sahnesine Çıkışı

Nûru'd-devle Şâhinşâh b. Necmüddîn Eyyûb'un en büyük oğlu olan el-Melikü'l-Muzaffer Takıyyüddîn Ömer, 534/1139 yılında doğdu. Takıyyüddîn Ömer, dedesi Necmüddîn Eyyûb'un ilk torunuydu. Babası Şâhinşâh, Selâhaddîn'in anne baba bir ağabeyiydi.¹ 1147-

¹ Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-ayân ve enbâ'ü*

1148 yılları arasında devam eden ikinci Haçlı Seferi sırasında Dımaşk, 1148'de Haçlı orduları tarafından kuşatıldı. Uzun süre Haçlılara karşı savaşan Şâhinşâh, şehrin savunmasında ön saflarda yer aldı. Ancak, Rebülevvel 543'te (Temmuz 1148) yaşanan şiddetli çatışmalar sonucu şehit düştü. Takıyyüddîn Ömer'in annesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Dımaşk nâibi İzzüddîn Ebû Saîd Ferruḡşâh (ö. 578/1182), Takıyyüddîn Ömer'in kardeşiydi. Onun Sittü Azra (ö. 593/1196) adında bir de kız kardeşi vardı.² Amcası Selâhaddîn'den iki yaş küçük olan ve onunla birlikte büyüyen Takıyyüddîn Ömer'in çocukluğu hakkında detaylı bilgiler mevcut olmamakla birlikte, ilerleyen dönemlerde sergilediği yetenekler, kendisine verilen eğitimin yeterliliğini gözler önüne sermektedir. Takıyyüddîn Ömer, dil, edebiyat, Kur'ân ve hadis gibi alanlarda iyi bir eğitim almıştır. Bu eğitim, daha sonra bir şair ve yazar olarak ortaya çıkmasında, Şâfîî fikhına ve hadislere ilgi duymasında etkili olmuştur. İlim tahsilinin yanı sıra babasından askerî eğitim de alan Takıyyüddîn Ömer, babasının vefatının ardından dedesi Necmüddîn Eyyûb ve kesin olmamakla beraber dedesinin kardeşi Esedüddîn Şîrkûh (ö. 564/1169) tarafından yetiştirilmiştir.³ Aldığı bu eğitim, onun başarılı bir komutan ve emîr olarak yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Takıyyüddîn Ömer'in 564/1168 yılından önce belirgin bir siyasî veya askerî rolü olduğu konusunda kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak babasının amcası olan ve aynı zamanda Nûreddîn Zengî'nin en önemli komutanlarından biri olan Esedüddîn Şîrkûh'a bağlı birliklerde görev yapmış olması kuvvetle muhtemeldir.⁴ Bu sayede Takıyyüddîn Ömer, genç yaşta deneyimli bir komutanın emrinde bulunma fırsatı bulmuş ve askerî yeteneklerini geliştirme imkânı elde etmiştir.

Selahâddîn, Fâtımî Halifesi Âdîd-Lidînillâh'ın (1160-1171) veziri olan amcası Şîrkûh'un 22 Cemâziyelâhir 564'te (23 Mart 1169) vefat etmesinin ardından halife tarafından 25

ebnâ'z-zamân, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdır, 1387/1968), 2/452, 3/457; Cemâlüddîn Muhammed b. Sâlim İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürüb fi aḥbâri Benî Eyyûb*, thk. Cemâlüddîn eş-Şeyyâl (Kahire: yy., 1372/1953), 2/238; Ebû Bekr b. Abdillâh b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, thk. Saîd Abdülfettâh Aşûr (Kahire: y.y., 1391/1972), 7/91; Ahmed b. İbrahim el-Hanbelî, *Şifâ'ül-kulûb fi menâkıbi Benî Eyyûb*, thk. Medîha eş-Şerkâvî (Kahire: Mektebetü's-sekâfeti'd-diniyye, 1416/1996), 78; Angelika Hartmann, "el-Melikü'l-Muzaffer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/73; Mustafa Kılıç, *Hama Eyyûbüleri* (Ankara: Yayınevi, 2009), 31. Ayrıca bkz. Şihâbüddîn İbrâhîm b. Abdillâh İbn Ebü'd-Dem, *Kitâbü't-Târîh (el-Mevsu'atü's-Şâmiyye fi târihi'l-hurûbi's-Salibiyye içinde)*, nşr. Süheyl Zekkâr (Dımaşk: y.y., 1415/1995), 21/231; Ebü'l-Fidâ' İsmâil İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Riyad Abdülhamid (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1431/2010), 14/106.

² İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2/452-453. Ayrıca bkz. Şihâbüddîn Abdurrahmân Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn fi aḥbâri'd-devleteyn*, thk. İbrahim ez-Zeybek (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997), 1/198.

³ İsam Mustafa Ukleh-Fevzî Hâlid et-Tevâhiye, "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyûbiyye", *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye li't-târîh ve'l-âsar* 8/3-4 (2014), 20-21.

⁴ Ukleh-Tevâhiye, "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyûbiyye", 21-22.

Cemâzîyelâhir 564'te (26 Mart 1169) vezir tayin edilmiştir. Aynı zamanda Nüreddîn Zengî'nin (1146-1174) Mısır'daki ordusunun kumandanı olarak görev yapmaya devam etmiştir. Daha sonra Nüreddîn Zengî'den izin alarak onun nâibi sıfatıyla Mısır'ı ve Mısır'a bağlı yerleri bağımsız bir hükümdar gibi yönetmeye başlamıştır.⁵ Bu gelişme, Selâhaddîn'in siyasî hayatında önemli bir dönüm noktası olmuş ve daha sonra İslâm dünyasının önemli bir lideri olarak yükselmesine zemin hazırlamıştır. Selâhaddîn'in Mısır'daki yükselişi, ülke içinde çeşitli muhalefet cephelerinin oluşmasına yol açmıştır. Özellikle Şîî Fâtîmî hânedanını destekleyen devlet adamları, hem mezhebî inançları gereği hem de kaybettikleri iktidarı yeniden ele geçirmek arzusuyla Selâhaddîn'e karşı gizli ittifaklar kurmuşlardır. Fâtîmî sarayının desteğini alan bu kişiler, Mısır'daki farklı etnik kökenli grupların da yardımını alarak geniş çaplı bir isyan planlamışlardır. Sudanlı ve Ermeni kökenli birçok kişiyi örgütleyerek başlattıkları bu isyanda, Selâhaddîn'i devirmeyi hedeflemişlerdir. Hatta amaçlarına ulaşmak için Haçlılardan askerî yardım talep etmişlerdir. Ülke içindeki etnik grupları Selâhaddîn aleyhine kışkırtarak isyanı körükleyen bu komplocular, Haçlıların Mısır'a gelerek kendilerine destek olmasını ummuşlardır. Bu kritik dönemde Selâhaddîn'in en büyük destekçilerinden biri, yeğeni Takıyyüddîn Ömer olmuştur. Selâhaddîn'in Mısır'da elde ettiği askerî başarılar ve ardından yönetimi eline geçirmesi, ordu içerisinde bazı kesimler tarafından hoş karşılanmamıştır. Özellikle Aynuddevle Yârukî, Kutbüddîn Yınal, Nâsîhüddîn Humartegin, İzzüddîn Curdik ve Şerefüddîn Bozkuş gibi komutanlar, Selâhaddîn'in güçlenmesinden rahatsız olarak birlikleriyle beraber Mısır'ı terk edip Şam'a dönerek onun otoritesini zayıflatmaya çalışmışlardır. Bu iç karışıklık karşısında güç durumda kalan Selâhaddîn, yardım için Nüreddîn Zengî'ye başvurmuştur. Nüreddîn Zengî de Mısır'daki durumun istikrara kavuşturulması gerektiğini düşünerek Zilkade 564'te (Temmuz 1169) ağabeyi Tûranşâh, yeğeni Takıyyüddîn Ömer ve Ebü'l-Heycâ es-Semîn komutasında yeni birlikler göndererek Selâhaddîn'i desteklemiştir. Bu destekle birlikte Selâhaddîn, iç muhalefeti bastırmayı başarmıştır. Bu tarihten sonra, özellikle yeğeni Takıyyüddîn Ömer, amcası Selâhaddîn'e olan bağlılığı ve askerî dehâsıyla kısa sürede onun en büyük destekçisi ve en güvendiği adamı haline gelmiştir. Takıyyüddîn Ömer, üstün askerî yetenekleri sayesinde

⁵ Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî ibnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebü'l Fîdâ Abdullah el-Kâdî vd. (Beirut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1987), 10/15-17; Bahâüddîn İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye ve'l-meḥâsinü'l-Yûsufîyye*, thk. Muhammed Mahmud Subh (Kahire: Dârü'l-kitâbî'l-Arabî, ts.), 69-70; el-Feth b. Alî el-Bündârî, *Sene'l-Berki-ş-Şâmî*, thk. Fethiye en-Nebrâvî (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1979), 42-43; Şemsüddîn Ebü'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızoğlu Sibt ibnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi tevârîhi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berekât vd. (Beirut: er-Risâletü'l-âlemîyye, 2013), 21/153-154; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 1/163-174; el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî Ebü'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar fi târihi'l-beşer*, thk. Muhammed Zeynhum (Kahire: Dârü'l-maarif, ts.), 3/61-63; Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 36/337. Ayrıca bkz. Hannes Möhring, *Salaheddin Eyyubi 1138-1193*, çev. Ayşe Dağlı (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), 34-35; Nadir Karakuş, *Nureddin Zengî* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2022), 49-51.

Selâhaddîn'in tüm savaşlarında ön saflarda yer almış ve onun en önemli saha komutanlarından biri olmuştur. Hatta Selâhaddîn tarafından zorlu görevler için özel olarak tercih edilen bir komutan olarak tanınmıştır.⁶

2. Haçlıların Dimyât Kuşatması ve Takıyyüddîn Ömer'in Şehri Müdafaası

Takıyyüddîn Ömer, özellikle Haçlılara karşı verdiği mücadelelerle tanınmıştır. İlk büyük askerî başarısını, Mısır'ın stratejik öneme sahip Dimyât şehrini Haçlılara karşı başarıyla savunarak elde etmiştir. Biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, Mısır'daki Eyyûbî hânedanına karşı oluşan muhalefetin Haçlılarla ittifak kurma girişimi, yeni bir Haçlı seferinin başlamasına neden olmuştu. Kudüs Kralı I. Amaury'nin (1162-1174) Mısır'ı ele geçirme çağrısı üzerine Bizans İmparatoru Manuel Komnenos harekete geçerek güçlü bir donanma hazırladı ve donanma komutanlığına akrabası olan Megas Dukas Andronikos Kontostephanos'u atadı. Donanma, 13 Şevval 564'te (10 Temmuz 1169) Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Bu sırada Mısır'da iç isyanlarla boğuşan Selâhaddîn, ülke içindeki otoritesini güçlendirmek için yoğun çaba sarf ediyordu. Ebü'l-Heycâ es-Semîn ve Tûranşâh gibi komutanlarıyla isyanları bastıran Selâhaddîn, ülkede hâkimiyetini tesis ettikten sonra Haçlılara karşı hazırlıklara başladı. 22 Muharrem 565'te (16 Ekim 1169) Haçlılar, I. Amaury komutasında Askalan'dan Mısır'a doğru yola çıktılar. Haçlı-Bizans birlikleri, 1 Safer 565'te (25 Ekim 1169) Mısır'ın iktisadî, ticarî ve sınaî bakımdan önemli bir limanı olan Dimyat'ın önüne gelerek şehri kuşattılar. Haçlılar, şehri elli veya elli üç gün boyunca muhasara altında tuttular. Şehri savunan birlikler, daha fazla direnemez hale gelince Selâhaddîn'den acil yardım talep ettiler. İç karışıklıklar ve dış tehditlerle boğuşan Selâhaddîn, zor durumda kalmıştı. Bu kritik durumda, yeğeni Takıyyüddîn Ömer'i Dimyat'a göndererek şehri savunma görevini ona verdi. Nüreddîn Zengî'nin deneyimli komutanlarından dayısı Şihâbüddîn el-Hârimî'yi (ö. 574/1178) de onunla gönderdi. Nüreddîn Zengî de takviye birlikler yolladı ve Şam topraklarında Haçlılara karşı saldırılar düzenledi. Takıyyüddîn Ömer ve Şihâbüddîn el-Hârimî, Dimyât'ı başarıyla savunarak Haçlıların tüm saldırılarını geri püskürttüler ve Haçlı-Bizans ittifakını bozguna uğrattılar. Haçlıların mancınıkları ateşe verilerek savaş araç gereçleri yağmalandı. Birçok Haçlı askeri öldürüldü ve şehir muhasaradan kurtarıldı. Dimyât'taki bu zafer, Selâhaddîn'in hem ülke içindeki otoritesini güçlendirdi hem de Haçlılara karşı önemli bir başarı olarak tarihe geçti. Bu zaferin ardından Haçlılar, Selâhaddîn'e barış teklif etmek zorunda kaldılar.⁷ Aynı zamanda bu zafer,

⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/18-19; Büндârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 43-44; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 2/130-133, 137-144; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürüb*, 1/174-184; Muhammed Süheyl Takkûş, *Târîhü'l-Eyyûbiyyîn fi Mısır ve Bilâdi's-Şam ve İklîmî'l-Cezîre* (Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2008), 19-21; Kılıç, *Hama Eyyûbîleri*, 32.

⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/22-23; İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 70-72; Büндârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 45; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 2/139-144; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürüb*, 1/179-182; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi târihi'l-beşer*, 3/63; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, 7/41; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/199-200; Cemâlüddîn Ebü'l-Mehâsin Yûsuf İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Şâhire* (Kahire: Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, 1929), 5/382; Andrew S.

Takıyyüddîn Ömer'in askerî dehâsını gözler önüne sererek onu Eyyûbî Devleti'nin vazgeçilmez bir komutanı haline getirdi. Cesareti kadar stratejik zekâsıyla da dikkat çeken Takıyyüddîn Ömer, bu savaşta yeteneklerini bir kez daha ortaya koydu.

Yukarıda zikredilen farklı grupların muhalefeti, Selâhaddîn'in iktidarını sürekli tehdit etmiştir. Özellikle ülke içindeki muhalefet, Umâre el-Yemenî ve arkadaşlarının kurduğu bir komplo ile yeniden alevlenmiştir. Komplocular, içerideki isyanın dışarıdaki güçlerin müdahalesiyle eş zamanlı olarak başlaması halinde başarıya ulaşacaklarını düşünerek Haçlılarla gizli görüşmeler yapmaya başlamışlardır. Ancak Selâhaddîn, güvendiği adamlarından Zeynüddîn Ali b. Necâ gibi kişileri komplocuların arasına yerleştirerek komplonun deşifre olmasını sağlamıştır. Sonuç olarak, 2 Ramazan 569'da (6 Nisan 1174) Umâre el-Yemenî, Abdüssamed el-Kâtib, Kâdi Selâme el-Uveyris, Dâi'd-duât Abdülcebbar b. İsmâil b. Abdilkavî, el-Mufaddal b. Kâmil el-Kâdi ve Necâh el-Hemmâmî gibi komplocuları idam ettirmiştir. İçerideki bu çalkantılı süreç devam ederken, dışarıda da Selâhaddîn'e karşı düşmanca hareketler hız kesmemiştir. Kudüs Kralı Amaury ve Sicilya Normanları, 26 Zilhicce 569'da (26 Temmuz 1174) Mısır'ı ele geçirmek amacıyla İskenderiye önlerine gelmişlerdir. Bu saldırı, içerideki muhaliflerin Haçlılarla gizlice anlaşması sonucu planlanmıştı. Bu kritik dönemde, Selâhaddîn bir kez daha yeğeni Takıyyüddîn Ömer'den yararlanmıştı. Berka bölgesindeki Arap kabilelerini kontrol altına almak için görevlendirilen Takıyyüddîn Ömer'e bağlı askerlerin bir kısmı, Selâhaddîn'in çağrısı üzerine Mısır'a dönmüştür. Takıyyüddîn Ömer'in askerlerinin Mısır'a gelmesi, Selâhaddîn'in zayıflayan ordusuna can suyu olmuş ve Haçlıların saldırısını püskürtmede etkili olmuştur.⁸

3. Remle Savaşı ve Takıyyüddîn Ömer

Nüreddîn Zengî'nin 11 Şevval 569'da (15 Mayıs 1174) vefat etmesinin ardından Suriye'de hâkimiyet kurmak için büyük çaba gösteren Selâhaddîn, aynı zamanda Haçlı tehdidine karşı da mücadele veriyordu. Selâhaddîn, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 3

Ehrenkreutz, *Saladin* (Albany: State University of New York Press, 1972), 79-81; Takkûş, *Târîhü'l-Eyyûbiyyîn*, 22-29; Serkan Özer, "Haçlı-Bizans Müttelik Ordusunun Dimyât Kuşatması (1169)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 63 (2018), 503-510; Ahmet Demir, *Selahaddin Eyyubi* (İstanbul: Güz Yayınları, 2019), 59-60; Ayrıca bkz. Möhring, *Salaheddin Eyyubi 1138-1193*, 40.

⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/53-55, 63-64; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/194; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 2/282-284, 334-337; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 1/243-248, 2/11-16; İbnü'd-Devdâdâr, *Kenzü'd-dürr*, 7/56; Zeynüddîn Ömer b. Muzaffer İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1996), 2/81; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/232-237, 258-259; Takıyyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir el-Makrîzî, *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997), 1/162-165; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 6/70; Takkûş, *Târîhü'l-Eyyûbiyyîn*, 42-44; Kılıç, *Hama Eyyûbüleri*, 35; Serkan Özer, "Selâhaddîn Eyyûbî'nin Fâtımîlerle İmtihanı: Komplolar ve İsyanlar", *Mavi Atlas* 8/2 (2020), 461-464.

Cemâziyelevvel 573'te (28 Ekim 1177) Mısır'dan büyük bir orduyla yola çıkarak Filistin'e doğru ilerledi. Bu seferde ona, güvendiği komutanlarından Takıyyüddîn Ömer de eşlik ediyordu. Kudüs Krallığı'na yönelik ilk büyük seferini başlatan Selâhaddîn, 29 Cemâziyelevvel 573'te (23 Kasım 1177) Askalân'a ulaştı. Kudüs Kralı IV. Baudouin (1174-1185), Selâhaddîn'e karşı koymaya çalışsa da başarılı olamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Bu seferin ilk safhası başarıyla sonuçlandı. Askalân'a hapsedilen Haçlılar, topraklarını yağmalayan, halkını esir alan veya öldüren ordunun karşısına çıkmaya cesaret edemedi. Müslüman ordusu, bu kolay zafere güvenerek geniş bir alana yayıldı ve tedbirsizce ilerlemeye başladı. Bu durum, Selâhaddîn'in ordusunu Kudüs Krallığı kuvvetleri için kolay bir hedef haline getirdi. Selâhaddîn, 1 Cemâziyelâhir 573'te (25 Kasım 1177) Remle yakınlarındaki Haçlıların Montgisard dedikleri Tellü's-Sâfiye civarında bir nehri geçerken pusuya düşürüldü. Bu pususu sonucu Müslüman ordusu dağıldı. Etrafa dağılan askerlerin bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da esir alındı. Selâhaddîn kendisi de öldürülme veya esir alınma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Takıyyüddîn Ömer ve askerleri, Haçlıların şiddetli saldırısı karşısında büyük bir kahramanlık göstererek Selâhaddîn'in savaş alanından güvenle Sînâ çölüne çekilmesini sağladılar. Üstün düşman kuvvetlerine karşı uzun süre direnen Takıyyüddîn Ömer, sonunda yenilgiye uğradı ve bu savaşta genç oğlu Ahmed'i kaybetti. Bu ağır yenilgi, Takıyyüddîn Ömer'in yüreğinde Haçlılara karşı sönmeyen bir nefret ateşi yaktı ve onları yok etme arzusunu daha da alevlendirdi. Hezimete uğrayan Müslümanların bir kısmı, ancak gecenin çökmesiyle birlikte ağırlıklarını ve silahlarını arkada bırakarak savaş alanından kaçmayı başardılar; kaçamayanlar ise ya esir alındı ya da kılıçtan geçirildi. Esir alınanlar arasında İsâ el-Hakkârî⁹ de vardı. Selâhaddîn ise aç, susuz, hazinesini ve birçok askerini kaybetmiş bir halde 15 Cemâziyelâhir 573'te (9 Aralık 1177) Kahire'ye ulaştı. İmâdüddîn el-İsfahânî, Remle Savaşı'ndaki kahramanlığı nedeniyle Takıyyüddîn Ömer'i bir şiirinde övmüştür.¹⁰

⁹ Hayatı için bkz. Bedrettin Basuğuy, "Ziyâüddin İsâ el-Hakkârî ve Salâhaddîn el-Eyyübî'nin Siyasi Kariyerine Etkisi", *I. Uluslararası Zap Havzası Uleması Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yaşar Kaplan vd. (Hakkari: Hakkari Üniversitesi Yayınları, 2018), 1/272-280.

¹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/85-86; İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 88-89; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 127-134; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/248; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 2/462-467; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/58-63; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi târihi'l-beşer*, 3/77; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1990), 40/20-22; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/280-281; Hamza b. Ahmed b. Ömer İbn Sebât, *Sıdku'l-ahbâr Târîhu İbn Sebât*, thk. Ömer Tedmürî (Trablus: Jarrou Press, 1993), 1/149-150; Kılıç, *Hama Eyyübîleri*, 38-39; Abdul Rahman Azzâm, *Saladin* (London: Pearson Education Limited, 2009), 140-142; Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyübî* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2013), 63-64; Ukleh-Tevâhiye, "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyübîyye", 28-29; Serkan Özer, "Remle Savaşı ve Selâhaddîn Eyyübî (25 Kasım 1177)", *History Studies* 10/7 (2018), 188-193. Ayrıca bkz. Steven Runciman, *A History of the Crusades* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), II/417; Möhring, *Salaheddin Eyyubi 1138-1193*, 54; Jeffrey Lee, *God's Wolf: The Life of the Most*

Selâhaddîn'in Haçlılara karşı elde ettiği önemli zaferler, Remle'de alınan ağır bir yenilgiyle gölgelenmişti. Bu yenilgi, Haçlıların moralini yükseltirken, İslâm dünyasında karışıklık yarattı. Selâhaddîn, bu zorlu dönemde hem iç hem de dış tehditlerle mücadele etmek zorunda kaldı. Remle Seferi sırasında Haçlılar, Müslüman topraklarına yönelik saldırılarını yoğunlaştırmıştı. Özellikle Hama ve Şam gibi stratejik öneme sahip bölgeler, Haçlıların başlıca hedefleri haline gelmişti. 20 Cemâziyelevvel 573'te (14 Kasım 1177) Flandre Kontu Philippe D'Alsace komutasındaki Haçlı ordusu Hama'yı kuşatmıştı. Şehrin valisi Şihâbüddîn el-Hârimî'nin hastalığı ve Dimaşk nâibi Tûranşâh'ın emîrleriyle birlikte eğlenceye dalmış olması Haçlıların işini kolaylaştırmıştı. Ancak, Hama yakınlarında bulunan deneyimli komutan Seyfüddîn Ali b. Meştûb'un şehre gelerek müdafilere katılmasıyla durum değişti. Dört gün süren şiddetli çatışmaların ardından Haçlılar, amaçlarına ulaşmadan geri çekilmek zorunda kaldılar. Hama'daki başarısızlığın ardından Haçlılar, aynı yılın Aralık ayında Halep'e bağlı Hârim kalesini kuşattılar. Üç aydan fazla süren uzun ve yıpratıcı bir kuşatma sonucunda Haçlılar yine başarılı olamadılar. 24 Şevval 573'te (15 Nisan 1178) güvendiği komutanları Takıyyüddîn ve İzzüddîn Ferruḡşâh ile birlikte Şam'a ulaşan Selâhaddîn, Haçlıların moralini bozmak ve şehri kuşatmadan kurtarmak için bir dizi idarî tedbirler aldı. Selâhaddîn'in varlığı, düşman saflarında büyük bir korku ve endişe yarattı. Sonuç olarak, Haçlılar kuşatmayı kaldırarak geri çekilmek zorunda kaldılar.¹¹ Selâhaddîn, 574/1178 yılında Remle yenilgisinin ardından ortaya çıkan güç boşlukları ve Haçlıların Hama'ya saldırıları nedeniyle Dimaşk'ta önemli idarî düzenlemeler yaptı. Öncelikle, kötü bir yönetim sergileyen ve sorumluluklarını yerine getirmeyen Turânşâh'ı, savaşıardan uzak bir yer olan İskenderiye'ye atayarak dinlenmesini sağladı. Dimaşk'ı da deneyimli komutanlarından İzzüddîn Ferruḡşâh'a verdi. Yeğeni Takıyyüddîn'e ise daha zorlu bir görev düştü. Kendisine Şihâbüddîn el-Hârimî'nin 573/1178 yılında vefat etmesi üzerine Hama'nın idaresi verilen ve Bilâd-ı Şam'ın kuzey ve orta bölgelerinden sorumlu hale getirilen Takıyyüddîn, hem Antakya ve Trablusşam'daki Haçlı kuvvetleriyle hem de 1174'te Nureddîn'in vefatıyla Selâhaddîn aleyhine faaliyet gösteren Zengîler'in Halep ve Musul'daki güçleriyle mücadele etmekle görevlendirildi. Bu bölgeler, Eyyübîler'in bekası için hayati öneme sahipti. Takıyyüddîn'in üstün yetenekleri, cesareti ve deneyimi, onu bu zorlu görevin üstesinden gelebilecek en ideal kişi haline getiriyordu. Selâhaddîn'in devletin geleceği için kritik öneme sahip bu bölgeyi Takıyyüddîn'e vermesi,

Notorious of All Crusaders: Reynald de Chatillon (London: Atlantic Books, 2016), 187-189.

¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/86-88; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 135-138; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/248-249; Kemâlüddîn Ebü'l-Kâsım Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb min târîhi Haleb*, nşr. Halîl el-Mansûr (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1996), 376-377; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 2/470-472; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/64; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi târîhi'l-beşer*, 3/78; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 40/22; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/280-281-282; Kılıç, *Hama Eyyübîleri*, 39. Ayrıca bkz. Ukleh-Tevâhiye, "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyübîyye", 29.

aynı zamanda onu Mısır'dan Şam'a kalıcı olarak taşımış ve kariyerinde yeni bir sayfa açmıştır.¹²

Bu düzenlemelerin ardından Selâhaddîn, Haçlıların kalelerini ve topraklarını hedef alan, sınırlı ama etkili bir dizi saldırı başlattı. Remle'deki zaferin ardından Haçlılar, Dımaşk yolunu kontrol altına almak için Beytülhân'da müstahkem bir kale inşa etmişlerdi. Selâhaddîn, kalenin inşasını engelleyememiş olsa da yapımı tamamlanır tamamlanmaz Haçlılara karşı harekete geçti. Bu sırada Dımaşk valisi Ferruḡşâh, Aynülcer'de Kudüs Kralı IV. Baudouin ve Haçlı senyörü Onfroi de Toron komutasındaki Haçlı birliğine başarılı bir baskın düzenleyerek önemli bir zafer kazandı. Bu zaferin ardından Mısır'dan takviye kuvvetler alan Selâhaddîn, Beytülhân kalesini kuşatmak üzere harekete geçti. 8 Zilhicce 574'te Banyas yakınlarında ordugâh kuran Selâhaddîn, kıtlık çeken Türkmenleri Ferruḡşâh'ın komutasında Haçlı topraklarına akınlara gönderdi. Ferruḡşâh, Merciuÿûn'da Kral IV. Baudouin'in saldırısına uğrasa da Selâhaddîn'in yardıma gelmesiyle Haçlılar bozguna uğratıldı. Ferruḡşâh, bu savaşta gösterdiği büyük kahramanlıkla amcası Selâhaddîn'in bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmesine önemli katkı sağladı. Selâhaddîn'in Merciuÿûn'da Haçlılarla mücadele ettiği sırada Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan (1155-1192), Halep ile Sûmeysat arasında stratejik bir konumda yer alan Ra'bân kalesini kuşatmıştı. Hama hâkimi Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn'in emri üzerine 800 veya 1000 kişilik bir kuvvetle Ra'bân'a gitti. Takıyyüddîn Ömer, II. Kılıçarslan'ın 20.000 kişilik ordusunu gece ansızın saldırarak mağlup etmeyi başardı ve kaleyi kuşatmadan kurtardı. Ardından Selâhaddîn'e destek olmak üzere hemen Hama'ya döndü. Bu zafer, ona İslâm dünyasında büyük bir saygınlık kazandı. Takıyyüddîn Ömer, az sayıdaki bir kuvvetle 20.000 kişilik bir orduyu hezimete uğratması nedeniyle kendisiyle sürekli iftihar ederdi.¹³

4. Beytülhân Kalesi'nin Fethi ve Takıyyüddîn Ömer

Yukarıda da anlatıldığı üzere Haçlılar, Banyas'ın kuzeyinde, Ürdün Nehri'nin kolları yakınında ve Taberiye Gölü'nün kuzeyinde stratejik bir konumda sağlam bir kale inşa etmişlerdi. Bu kale, hem bölgedeki ticaret yollarını kontrol altında tutmak hem de

¹² Ukleh-Tevâhiye, "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyûbiyye", 29-30. Ayrıca bkz. Kılıç, *Hama Eyyûbîleri*, 39-40.

¹³ Muhammed b. Takıyyüddîn Ömer b. Şahinşah el-Eyyûbî, *Mizmâru'l-hakâik ve Sırru'l-halâik*, thk. Hasan Habeşî (Kahire: Alemü'l-kütüb, 1968), 15-20; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/92-93, 95-97; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 158-161, 164-168; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/262-263; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/19-21, 26-32; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/71-79; Ebü'l-Fidâ, *el-Muḡtaşar fi târihi'l-beşer*, 3/79; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 40/31-33; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/287, 292-294; Makrîzî, *es-Sülûk*, 1/179-180; Ramazan Şeşen, *Selâhaddîn Eyyûbî ve Devri* (İstanbul: İSAR, 2000) 71; Ali Necm İsâ, "Cuhûdu'l-Melikî'l-Muzaffer Takıyyüddîn fi devleti Selâhiddîn el-Eyyûbî", *Âdâbü'r-Râfidîn* 41 (2015), 595-596; Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", 36/338. Ayrıca bkz. Runciman, *A History of the Crusades*, II/420; Malcolm Cameron Lyons-D.E.P. Jackson, *Selahaddîn Kutsal Savaşın Politikaları*, çev. Zehra Savan (İstanbul: Pınar Yayınları, 2006), 174; Ahmed b. İbrâhim es-Sâbûnî, *Târîhu Hama* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2014), 24.

Müslümanların bölgedeki hareketlerini sınırlamak amacıyla inşa edilmişti. Kale, çevresindeki arazinin coğrafi yapısı sayesinde doğal bir savunma hattına sahipti ve fethi oldukça zordu. Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Selâhaddîn, kalenin hem İslâm toprakları için büyük bir tehdit oluşturduğunu hem de Kudüs'ü geri almak amacıyla yürüttüğü mücadelede önemli bir engel olduğunu biliyordu. Ayrıca kale Tapınak/Templier şövalyelerine lojistik destek de sağlıyordu. Bu nedenle Selâhaddîn, Haçlılardan kaleyi yıkmalarını talep etti. Ancak Haçlılar, kaleye büyük miktarda para harcadıklarını belirterek, bu paranın kendilerine verilmesini istediler. Selâhaddîn'in 60.000 ve ardından 100.000 dinarlık teklifleri Haçlılar tarafından reddedildi. Kaledekiler, Templier şövalyeleri tarafından finanse edildikleri için kaleyi yıkmak istemediler. Bunun üzerine Selâhaddîn, emîrlerini topladı ve onlarla Beytülazhân Kalesi hakkında istişarelerde bulundu. Emîrler, Haçlıları razı etmek için paranın artırılmasını önerdiler. Onların önerilerini kabul etmeyen Selâhaddîn, Takıyyüddîn Ömer'in görüşünü almadan karar vermeyeceğini söyledi. Bu sırada Takıyyüddîn Ömer, Hama kalesinin onarımıyla meşguldü. Selâhaddîn bir grup emîrini onun görüşünü almak üzere Hama'ya gönderdi. Takıyyüddîn Ömer, gelen emîrlere bu görüşün doğru olmadığını söyleyerek Selâhaddîn'e bir mektup yazdı ve mektubunda şöyle dedi: *"Uygulamak istediğin bu düşüncenin bir önemi yoktur. Allah onlara vereceğin bu paranın hesabını senden sorar. Allah, onları kahretmeye kâdirdir. Bence bu parayı askerlere dağıtmalı ve onları cihada teşvik etmelisin. Ordunla onların üzerine yürü. Allah sana yardım edecek ve seni muzaffer kılacaktır."* Takıyyüddîn Ömer daha sonra emîrlere bağışlarda bulunarak onları sultana geri gönderdi. Selâhaddîn'in huzuruna çıkan emîrler, Takıyyüddîn Ömer'in mektubunu ona sundular ve görüşlerini sultana aktardılar. Selâhaddîn, "Doğru olan görüş budur" diyerek Beytülazhân Kalesi'ni fethetmeye karar verdi. Kalenin teslimi için ayrılan parayı kendi askerlerine dağıtarak sefer hazırlıklarına başladı. Ardından Fırat'ın doğusunda ve batısında bulunan emîrlere ve Türkmenlere cihat çağrısında bulundu ve teşvik amacıyla onlara paralar, hediyeler ve atlar gönderdi. Takıyyüddîn Ömer de Selâhaddîn'e destek vermek amacıyla ordusuyla 1 Rebûlâhîr 575'te (5 Eylül 1179) Dımaşk'a geldi. Selâhaddîn, büyük bir sevinçle onu karşılamaya çıktı. Topladığı büyük bir orduyla Selâhaddîn, 5 Rebûlâhîr'de (9 Eylül) Dımaşk'tan ayrıldı ve kaleye doğru hareket etti. 11 Rebûlâhîr'de (15 Eylül) Beytülazhân Kalesi'nin yakınlarına ulaştığında kale halkı kapıları kapatarak kale içine çekilmişti. Selâhaddîn bölgeye geldikten sonra sabah vakti Safed'e saldırılmayı düşündü. Saphed/Safed Kalesi, Templierlerin hâkimiyetindeydi. Safed'e hareket eden Selâhaddîn, mancınık yapımında kullanılmak üzere buradaki ağaçların kesilmesini emretti. Öğleden sonra ise tekrar Beytülazhân'daki karargâhına döndü. Selâhaddîn, emîrlerini toplayarak kalenin muhasarası hakkında istişarelerde bulundu. İzzüddîn Emîr Çavlı el-Esedî, *"Mancınık yapımından önce onlarla bir savaş yapmamıza izin ver, böylelikle durumlarını/güçlerini görme imkânımız olur. Belki de değerlendirebileceğimiz bir fırsat yakalıyoruz."* dedi. Selâhaddîn, *"Allah'tan hayırlısını dileyin ve ne yapılması gerekiyorsa yapın."* diyerek onlara izin verdi. Eyyûbî askerleri, hemen harekete geçtiler ve Bâsûra'ya yaklaştılar. Takıyyüddîn Ömer komutasındaki birlik, bölgedeki Haçlı askerlerini hezimete uğratarak Bâsûra'yı ele geçirdi. Haçlılar, Beytülazhân Kalesi'nin burçlarına çıkarak Eyyûbî askerlerine ok yağdırmaya başladılar. Müslümanların

saldırıları karşısında kale içindeki Haçlıların büyük zorluk yaşadığını gören bazı Memlük askerleri, bu durumu Takıyyüddîn Ömer'e bildirdi. O da düşmanın iyice zayıfladığını sultana haber verdi. Askerler düşmanı hezimete uğratmak için gece boyunca büyük çaba sarfettiler. Selâhaddîn, daha sonra emîrlerini kalenin farklı bölümlerine yerleştirdi. Ferruḫşâh'ı güney cephesine tayin ederek lağımcı ve taşçıların sorumluluğunu ona verdi. Kendisi de bazı taşçılarla birlikte kuzey cephesini tuttu. Takıyyüddîn Ömer ve Nâsirüddîn b. Şîrkûh da sultana yakın bir noktada lağım kazmakla görevlendirildi. Selâhaddîn, Haçlıların surun arkasından kafalarını uzatmalarını engellemek için okçuları da hendeklere yerleştirdi. Kazılan lağımlara ateş ve yanıcı maddeler dolduruldu. Otuz zirâ' uzunluğunda, üç zirâ' genişliğindeki lağımlar, daha sonra biraz daha genişletildi. Mancınıklarla yapılan saldırıların yanı sıra lağımlardan ateşlenen maddelerle sıkıntıya düşen Haçlılar, emân dilemeye başladılar. Yıkılan duvarlar hemen ateş alıyor, Hıristiyanlar çaresiz kalıyordu. Bu yoğun saldırılar sonucu birçok Haçlı askeri esir alındı, bazısı da öldürüldü. Kalede bulunan yüzden fazla Müslüman esir de kurtarıldı. 24 Rebiülâhîr 575'te (28 Eylül 1179 kale düştü. Selâhaddîn, esirleri Dımaşk'a gönderdikten sonra kalenin yerle bir edilmesini emretti. Daha sonra emîrleri ile birlikte kaleyi tamamen yıktı. Selâhaddîn, Haçlıların kalede kazdırdığı derin ve sağlam kuyuyu da yıktırdıktan sonra zaferle Dımaşk'a döndü. Burada ve Merciyûn'da ele geçirilen esirler, daha önce Remle'de esir düşen Müslümanlarla takas edildi. Selâhaddîn, Haçlılarla iki yıllık bir ateşkes anlaşması imzaladıktan sonra Mısır'a döndü.¹⁴ Beytülâhân Kalesi'nin fethi, Selâhaddîn'in İslâm dünyasındaki prestijini daha da artırdı. Bu zafer, Müslümanların Haçlılara karşı verdiği mücadelede önemli bir dönüm noktası ve Kudüs'ü geri alma hedefine doğru atılan büyük bir adım oldu. Bölgedeki güç dengesini Müslümanların lehine değiştiren bu zafer, İslâm dünyasında büyük bir sevinçle karşılandı. Takıyyüddîn Ömer, kalenin fethedilmesinde gösterdiği olağanüstü cesaret ve başarıyla büyük takdir topladı.

5. Taberiye ile Beysan Seferleri ve Takıyyüddîn Ömer

Selâhaddîn, Dımaşk'ta bulunduğu sırada Haçlıların Filistin'in kuzeydoğusunda Taberiye gölünün batı kıyısında yer alan Taberiye'de toplandıklarını haber alınca harekete geçti. Ordusunu toplayan Selâhaddîn, 7 Rebülevvel 578'de (11 Temmuz 1182) Taberiye ve Kudüs yolu üzerinde bulunan Beysan'a doğru yola çıktı. Haçlılar, Taberiye Gölü'nün güneyindeki Ukhvâne'de toplanan Eyyûbî ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edemediler. Ferruḫşâh komutasındaki birlikler Beysan, Cînin ve Lecûn'a akınlar düzenleyerek onları savaşa çekmeye çalıştı. Bu akınlar neticesinde Ferruḫşâh'ın kuvvetleri Merc-i Akkâ yakınlarına

¹⁴ İbn Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî, *Mizmâru'l-hakâik*, 24-30; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 168-171; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/36-38; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/80-85; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/294-296; Kılıç, *Hama Eyyûbîleri*, 41-44; Hartmann, "el-Melikü'l-Muzaffer", 29/73. Ayrıca bkz. Mit'ab Hüseyin el-Kasâmî, *Memleketü Hama fi 'asri'l-Eyyûbî 574-1178/698-1299* (Mekke: Câmîatü Ümmü'l-Kurâ, Külliyyetü'ş-şerîa ve'd-dirasâti'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1993), 42-44.

kadar ilerledi. Ancak bu saldırılar beklenen sonucu vermedi. Bunun üzerine Selâhaddîn, Takıyyüddîn Ömer ve Ferruḥşâh'a Haçlılara doğrudan saldırma emrini verdi. Takıyyüddîn Ömer ordunun sağ kanadından, Ferruḥşâh ise sol kanadından saldırıya geçti. Haçlılar, Taberiye'den çıkıp Kevkeb kalesine sığınarak savunmaya geçtiler. Selâhaddîn, askerlerini bu kaleye yöneltti. Haçlılar, yoğun ok yağmuruna rağmen mevzilerini terk etmeyerek Eyyübî askerlerinin karşısına çıkmadılar. Sağ kanattan saldırıya geçen Takıyyüddîn Ömer, Haçlıların bir kısmını bozguna uğrattı. 12 Rebülevvel'de (16 Temmuz) yapılan bu saldırıda Müslümanlar da şehit verdiler. Ağır kayıplar veren Haçlılar, Beysan ve Taberiye yakınlarında yer alan Afrbelâ kalesine çekilmek zorunda kaldılar. Haçlıların iyice zayıfladığını gören Selâhaddîn, saldırılarını durdurdu. Elde ettiği ganimet ve esirlerle birlikte 14 Rebülevvel'de (18 Temmuz) Taberiye'den ayrılıp Dımaşk'a geri döndü.¹⁵ Selâhaddîn Dımaşk'a döndükten kısa bir süre sonra, 9 Cemâziyelâhir 579'da (29 Eylül 1183) büyük bir orduyla Beysan üzerine yürüdü. Ordusunda, Takıyyüddîn Ömer'in oğlu Mansur da yer alıyordu. Beysan'a ulaşan Selâhaddîn, 16 Cemâziyelâhir'de (6 Ekim) Haçlılara ağır kayıplar verdirerek onları hezimeteye uğrattı.¹⁶

Takıyyüddîn Ömer, Şâban 579'da (Aralık 1183) Mısır valiliğine atandı. Bu görevin yanı sıra, kendisine İskenderiye, Dimyât ve Feyyûm gibi önemli şehirler de verildi.¹⁷ Takıyyüddîn Ömer, 580/1184 yılında Selâhaddîn'in çağrısı üzerine Renaud de Châtillon'a ait olan Kerek kalesinin muhasarasına katıldı. Ancak Haçlıların Kudüs'ten yardım istemesi üzerine Selâhaddîn, kuşatmayı kaldırarak Dımaşk'a döndü. Takıyyüddîn Ömer'i de 15 Şaban 580'de (21 Kasım 1184) Mısır'a geri gönderdi. İmâdüddîn el-İsfahânî, Kerek muhasarasına katılıp büyük yararlılık gösteren Takıyyüddîn Ömer'i bir şiirinde övmüştür.¹⁸

Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn'in Kahire'de kalan veliaht oğlu el-Melikü'l-Efdal'in vergi toplamada yetersiz kaldığını görerek onu Selâhaddîn'e şikâyet etti. Bunun üzerine Selâhaddîn her ikisini de Kahire'den çıkardı. el-Melikü'l-Efdal'i Dımaşk nâibi olarak atarken, Takıyyüddîn Ömer'e ise daha önce elinde olan Şam'daki topraklarını geri verdi. Mısır valiliğinden alınan Takıyyüddîn Ömer, 582/1186 yılında Selâhaddîn tarafından Dımaşk'a davet edildi. Ancak Takıyyüddîn Ömer, amcasına kızgın olduğu için askerlerini toplayarak

¹⁵ İbn Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî, *Mizmâru'l-hakâik*, 95-96; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/112; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/106-110.

¹⁶ İbn Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî, *Mizmâru'l-hakâik*, 152-153; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/295-296; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/184-187; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/322-323; Kasâmî, *Memleketü Hama fi 'asri'l-Eyyübî*, 46-47.

¹⁷ İbn Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî, *Mizmâru'l-hakâik*, 154-155; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 233-234; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/190-191, 195; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/152; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, 7/76; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 40/57; Makrîzî, *es-Sülûk*, 1/194.

¹⁸ İbn Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî, *Mizmâru'l-hakâik*, 188-190, 200; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 240-246; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/301; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/202-209, 211-212; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/157-160, 163; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, 7/76; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/324-325.

Kuzey Afrika'daki fetihlere katılmak istedi. Özellikle bölgede başarılı fetihler gerçekleştiren memlükü Şerafeddîn Karakuş, onu bu yönde teşvik ediyordu. Bu durumu öğrenen Selâhaddîn, yeğenini bu kararından vazgeçirmeye çalıştı. Selâhaddîn'in ikna çabaları sonuç verdi ve Takıyyüddîn Ömer, Kuzey Afrika'ya gitmekten vazgeçti. Selâhaddîn, Mısır'a karşılık ona Menbic, Maarretünnu'mân, Kefertâb, Meyyâfârikîn ve Cebel-i Cûr (Bingöl) gibi bölgeleri verdi.¹⁹

6. Hittîn Savaşı ve Kudüs'ün Fethinde Takıyyüddîn Ömer

Kerek Haçlılarının Mısır'dan Şam'a giden bir kervanı ele geçirmesi üzerine Selâhaddîn, kervanının serbest bırakılması talebinde bulundu ancak Haçlılar bu talebi reddetti. Bunun üzerine Selâhaddîn, Musul, Cezîre-i İbn Ömer, Erbil, Mısır ve Bilâd-ı Şam ve diğer bölgelere mektuplar göndererek genel bir cihat çağrısı yaptı. Daha sonra Muharrem 583'te (Mart 1187) Kerek üzerine sefere çıktı. Haçlılarla olan mücadeleyi kesin bir şekilde sonuçlandırmaya kararlı olan Selâhaddîn, ordusunu ikiye ayırdı. Oğlu el-Efdal komutasındaki birinci kuvvet, Şam kuvvetleriyle birlikte Re'sû'l-Ayn yakınlarında toplanarak Takıyyüddîn Ömer ve Hama, Halep ve doğu kuvvetlerinin gelmesini bekledi. Selâhaddîn ise ikinci kuvvetle birlikte Kerek'e giderek burayı muhasara etmeyi ve Mekke'den dönen hac kafilesini korumayı amaçlıyordu. Renaud'un hâkimiyetindeki Kerek ve Şevbek/Montreal topraklarına giren Selâhaddîn, bu bölgeleri yağmalayarak tahrip etti. Selâhaddîn'in saldırılarına karşı koyamayan Renaud, Kerek'te sıkışıp kaldı. Selâhaddîn, Hama'da bulunan Takıyyüddîn Ömer'den Şam kuvvetlerine katılmadan önce Haçlı topraklarına akınlar düzenlemesini, Hama ve Halep cephelerini güçlendirmesini ve Antakya Prinkepsliği'nin (1098-1268) hareketlerini takip etmesini istedi. Selâhaddîn'in isteği üzerine yola çıkan Takıyyüddîn Ömer, 17 Muharrem 583'te (29 Mart 1187) Halep'e giderek şehri tahkim etti ve ardından Antakya Prinkepsliği ile bir ateşkes anlaşması imzaladı. Bu anlaşma ile Antakya Prinkepsliği, Kudüs Krallığı ile olan mücadelede tarafsız kalmayı kabul etti. Daha sonra doğu kuvvetleriyle birleşen Takıyyüddîn Ömer, 1 Rebûlâhir 583'te (10 Haziran 1187) Selâhaddîn'in ordusuna katıldı. Selâhaddîn, ordusunu savaş düzenine sokarak Takıyyüddîn Ömer'i ordunun sağ kanadını yönetmekle görevlendirdi. Kerek'ten dönen Selâhaddîn, Taberiye üzerine yürüdü ve şehri kuşattı. Bunun üzerine Safûriye'de toplanan Haçlı ordusu, Taberiye'ye doğru hareket etti ve iki ordu Hittîn Savaşı'nda karşı karşıya geldi. Bu savaşta Eyyübî ordusunun sağ kanadını kontrol eden Takıyyüddîn, Haçlılara karşı büyük bir mücadele verdi. Özellikle Hittîn'deki tek su kaynağını kontrol altında tutarak Haçlılara büyük zorluklar yaşattı. Suya erişimi engelleyerek Haçlı ordusunu susuzluğa mahkûm eden Takıyyüddîn Ömer, düşmanın savaşma gücünü önemli ölçüde zayıflattı. Bu sayede Selâhaddîn'in kuvvetleri, Haçlıları 24-25 Rebûlâhir 583'te (3-4 Temmuz 1187) bozguna uğrattı. Savaşın kaybedildiğini anlayan

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/139; Bündârî, *Sene'l-Berkı's-Şâmî*, 280-282; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/312; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/255-258; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, 2/177-184; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi târîhi'l-beşer*, 3/90; Makrîzî, *es-Sülûk*, 1/205.

Trablus Kontu III. Raymond, Renaud de Sidon, Balian d'İbelin gibi önemli Haçlı lordları, bir süvari birliğiyle beklenmedik bir saldırı düzenleyerek Takıyyüddîn Ömer'in saflarını yararak kaçmayı başardılar ve Sayda'ya sığındılar. Aslında Takıyyüddîn Ömer, kuşatma çemberindeki Haçlı askerlerini tamamen zayıflatmak için taktiksel bir hamle olarak Raymond'un savaş meydanından ayrılmasına izin vermişti. Haçlıların ağır kayıplar verdiği bu savaşta, Kral Guy de Lusignan, Renaud de Châtillon, kralın kardeşi Godefrio, Cübeyl hâkimi II. Hugue, IV. Onfroi ve Templierler'in büyük ustadı Gerard de Ridefort gibi önemli isimler esir alındı.²⁰

Haçlıların toparlanmasına fırsat vermek istemeyen Selâhaddîn, Hittîn zaferinin hemen ardından Taberiye'ye yöneldi ve burayı fethetti. Ardından Akkâ'yı emân ile ele geçirdi. Akkâ arazisi el-Melikü'l-Efdâl Ali'ye, burada bulunan şeker fabrikası ise yaptığı faydalı hizmetlerden dolayı Takıyyüddîn Ömer'e verildi. Taberiye ve Akkâ'nın yanı sıra Kaysariyye, Nâsıra, Fûla, Debûriyye, Cinîn, Zerîn, Tûr, Hayfa, Sebastiya, Safuriye, Şakif ve Nablus gibi birçok önemli yer de Selâhaddîn'in hâkimiyetine girdi. Selâhaddîn, Akkâ'yı ele geçirdiği esnada Tıbnîn'i kontrol altına almak ve Sûr şehrine giden ikmal yolunu kesmek amacıyla Takıyyüddîn Ömer'i buraya gönderdi. Tıbnîn kalesinin çok iyi muhafaza edildiği gören Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn'den yardım talep etti. Bunun üzerine Selâhaddîn, 9 Cemâziyelevvel 583'te (17 Temmuz 1187) Tıbnîn'e hareket etti. 19 Temmuz'da kale önüne mancınıklar yerleştirdi. Yedi günlük bir kuşatmanın ardından kaleyi ele geçirdi. Daha sonra Sayda, Yafa, Beyrut ve Cübeyl fethedildi. Selâhaddîn, 28 Cemâziyelâhir 583'te (4 Eylül 1187) Askalan'ı da zapt etti. Tüm bu zaferlerin ardından Selâhaddîn, 15 Recep 583'te (20 Eylül 1187) nihâî hedefi olan Kudüs üzerine yürüdü. Haçlılar, 27 Recep 583'te (2 Ekim 1187) Kudüs'ü emânla Selâhaddîn'e teslim ettiler. Fetihden sonra Takıyyüddîn Ömer, amcası Selâhaddîn'in yanında kalarak Kudüs'ün yeniden düzenlenmesi işlerinde aktif rol aldı. Kutsal topraklara gösterdiği saygı ve hassasiyetle dikkat çekti. Özellikle Kubbetü's-Sahra'ya büyük önem verdi. Develerle getirttiği gül suyuyla mescidin çevresini ve avlusunu özenle yıkayarak güzelleştirdi ve güzel kokularla tütsüledi. Ayrıca şehirdeki fakirlere bolca ihşanda bulunarak hayır işlerine yöneldi. Takıyyüddîn Ömer, Kudüs'teki düzenleme çalışmalarının

²⁰ Ebû Abdillâh İmâdüddîn el-İsfahânî, *el-Fetħu'l-kussî fi'l-fetħi'l-kudsî* (Kahire: Matbaatü'l-mevsuât, 1903), 10-22; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/143-148; İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 117-125; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 291-298; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/316-318; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, 406-410; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 3/276-284, 292-298; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürüb*, 2/186-195; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi târihi'l-beşer*, 3/91-92; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 41/17-23; İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî*, 2/94-95; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/338-343; Runciman, *A History of the Crusades*, II/457-460; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), 135-139; Ahmed Ağırakça, *Salâhaddîn ve Kudüs'ün Yeniden Fethi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1997), 72-80; Takkûş, *Târîhü'l-Eyyûbiyyîn*, 131-156; Kılıç, *Hama Eyyûbîleri*, 56-57; Cemal Üstün, "Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Fethi", *Yeni Fikir Dergisi* 10/21 (Aralık 2018), 81-83; Ayşe Çekiç, "Kudüs'ün Yeniden Fethi: Selahaddin Eyyûbî ve Hittîn Zaferi", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 17 (2021), 91-97.

ardından 9 Ramazan 583'te (12 Kasım 1187) başlayan ve başarısızlıkla sonuçlanan Sûr/Tyre muhasarasında da büyük yararlıklar gösterdi.²¹

Haçlıların bölgedeki etkinliğini sınırlamak amacıyla Takıyyüddîn Ömer, 584/1188 yılında el-Melikü'z-Zâhir ile birlikte Antakya Prinkepşliği'ne karşı bir sefer düzenlediler. Takıyyüddîn Ömer, bir dizi başarılı taarruzla düşmana önemli kayıplar verdirdikten sonra, Banyas'ta bulunan Selâhaddîn'e katıldı. Ardından Selâhaddîn komutasında Cebele ve Lazkiye üzerine yürüyüşe geçildi. Selâhaddîn, bu bölgelerdeki Haçlıları yenilgiye uğratarak bu şehirleri ele geçirdi. Özellikle Tıbnîn ve Sûr'daki önemli başarıları nedeniyle fethedilen Cebele ve Lazkiye, Takıyyüddîn Ömer'e verildi. Böylece Selâhaddîn, Kuzey Suriye'de Haçlılara karşı sürdürülen savaşta ihtiyaç duyduğu kaynakları ve bağlantı yollarını tamamen yeğeni Takıyyüddîn Ömer'e bırakmış oldu. Takıyyüddîn Ömer'in bu başarıları, onu Kuzey Suriye ve el-Cezîre'de Eyyûbîler'in en güçlü ismi haline getirdi.²²

7. Takıyyüddîn Ömer'in Akkâ Kuşatmasındaki Kritik Rolü

Recep 585'te (Ağustos 1189) Haçlıların hem denizden hem karadan Akkâ'yı kuşatması, İslâm dünyası için ciddi bir tehdit oluşturdu. Hem ticarî önemi hem de bölgedeki Haçlı varlığını güçlendirme potansiyeliyle Akkâ, stratejik bir noktaydı. Bu durum üzerine harekete geçen Selâhaddîn, ordusuyla birlikte Akkâ'ya ulaştı. Haçlıların şehri sıkı bir kuşatma altında tuttuğunu gören Selâhaddîn, Tellu'l-Keysan'da karargâh kurarak düşmanın etrafını karadan kuşattı ve asker toplamak için çeşitli bölgelere mektuplar gönderdi. Musul, Diyarbakır, Sincar ve el-Cezîre bölgelerinden gelen takviye kuvvetleriyle ordusunu güçlendiren Selâhaddîn'e, Takıyyüddîn Ömer ve Harran ve Ruha hâkimi Muzafferüddîn Gökbörü de katıldı. Ancak Haçlılar da denizden destek alarak kuşatmayı sürdürdüler. Bu durum, iki taraf arasında şiddetli çatışmalara yol açtı. 1 Şaban 585'te (14 Eylül 1189) Takıyyüddîn Ömer, Akkâ'nın kuzey kapısından cesurca bir saldırı düzenleyerek düşmanın sol kanadını bozguna uğrattı. Bu başarı, Haçlıların savunma hatlarını zayıflatarak Selâhaddîn'in kuvvetlerinin şehre yaklaşmasına olanak sağladı ve Haçlıları geri çekilmeye mecbur bıraktı. Selâhaddîn, Emîr Hüsamüddîn Ebü'l-Heycâ'nın da aralarında bulunduğu

²¹ İmâdüddîn el-İsfahânî, *el-Fethu'l-kussî*, 23-60; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/149-160; İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 125-131; Büндârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 299-323; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/319-324; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/201-231, 242-246; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 41/23-30; Kılıç, *Hama Eyyûbîleri*, 57-58; Çekiç, "Kudüs'ün Yeniden Fethi: Selahaddin Eyyûbî ve Hittîn Zaferi", 97-103. Ayrıca bkz. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 139-161; Ali Necm İsâ, *Hama fi zilli'l-Eyyûbiyyîn 570-742/1174-1341* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2009), 78-79; Nadir Karakuş, "Kudüs'te İlk Cuma", *Marifetname* 8/1 (2021), 51.

²² İmâdüddîn el-İsfahânî, *el-Fethu'l-kussî*, 104-109; İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 135-140; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/354-356; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, 412-414; Ebü Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 4/8, 17-23; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/255-261; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fi târihi'l-beşer*, 3/95; Hartmann, "el-Melikü'l-Muzaffer", 29/73; Kılıç, *Hama Eyyûbîleri*, 58-59.

kuvvetlerini Akkâ'ya sokarak şehri savunulara gerekli silah ve erzağı ulaştırdı. Ancak Haçlılar da yeni takviyeler alarak kuşatmayı sıklaştırdı. Özellikle Mısır'dan gelecek askerlerin gecikmesi, Selâhaddîn'i zor durumda bıraktı. Bu durum üzerine Haçlılar, 21 Şaban 585'te (4 Ekim 1189) Müslüman ordusuna büyük bir saldırı düzenlediler. Haçlıların ağırlıklı olarak Takıyyüddîn Ömer'in komuta ettiği sağ kanadı hedef aldıklarını gören Selâhaddîn, burayı takviye ederek merkezi zayıflattı. Haçlılar, merkezin zayıfladığını görünce harekete geçtiler ve sultanın çadırına kadar ilerlediler. Ancak daha sonra Takıyyüddîn Ömer, diğer emîrlerle birlikte Haçlı ordusunun sol kanadına yönelik başarılı bir karşı saldırı düzenleyerek düşmana ağır kayıplar verdirdi. el-Melikü'l-Âdil komutasındaki Mısır ordusunun 15 Şevval 585'te (27 Ekim 1189) Akkâ'ya ulaşmasıyla Müslümanlar kısa süreli bir üstünlük yakaladıysa da şehir, Haçlıların sıkı muhasarası altında kalmaya devam etti. Selâhaddîn, 18 Rebûlevvel 586'da (25 Nisan 1190) ordusunu harp nizamına soktu. Kendisi merkezi, sağ kanadı Takıyyüddîn Ömer, sol kanadı ise el-Melikü'l-Âdil komuta etti. Ancak Haçlılara karşı düzenlenen saldırılar istenen sonucu vermedi. 12 Rebûlâhîr 586'da (19 Mayıs 1190) Sincar hâkimi İmadüddîn Zengî, 12 Haziran'da Cizre hâkimi Sencerşâh, 14 Haziran'da ise Musul Atabegi İzzüddîn Mes'ûd'un oğlu Hürremşâh Musul askerleriyle Selâhaddîn'e yardıma geldi. Mısır donanmasının 8 Cemâziyelevvel'de (13 Haziran) Akkâ önünde görünmesi, müdafilerin moralini yükseltti. Haçlı gemileri, iki cepheden baskı altında kalarak dağıldı. Ancak Alman İmparatoru Frederich Barbarossa'nın yüz bin kişilik ordusuyla yaklaştığı haberleri, Müslümanları tekrar endişelendirdi. Anadolu Selçuklu ordusu ve Uç Türkmenleriyle yaptığı savaşlarda yıpranan Alman İmparatorununun 10 Haziran 1190'da boğulması üzerine Haçlılar daha da zayıfladılar. Almanların yaklaşmakta olduğu haberini alan Selâhaddîn, bölgedeki savunmayı güçlendirmek için önlemler aldı. Takıyyüddîn Ömer'in oğlu el-Melikü'l-Mansûr ve kendi oğlu el-Melikü'l-Efdal'i, daha sonra Takıyyüddîn Ömer ile Halep bölgesinden gelen emîrleri Halep'e gönderdi. Takıyyüddîn Ömer, Alman Haçlı ordusunun hareketlerini yakından takip ederek gerekli önlemleri aldı. Lazkiye yakınlarında onlara ağır bir darbe indirdi. Bu yenilgi, Almanları kıyı şeridinden uzaklaştırarak Antakya'dan Akkâ'ya deniz yoluyla ulaşmaya zorladı. Uzun süredir devam eden yıpratıcı savaş hem Haçlıları hem de Müslümanları güçten düşürmüştü. Ordularda artan yorgunluk ve erzak sıkıntısı, tarafları barış arayışına itti. Nihayet, 22 Şaban 588'de (2 Eylül 1192) taraflar arasında bir barış anlaşması imzalandı.²³

Sonuç olarak, Takıyyüddîn Ömer, amcası Selâhaddîn'in emri altında Üçüncü Haçlı Seferi sırasında düşmana karşı başarılı bir mücadele yürütmüş ve özellikle Akkâ kuşatmasında

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/183-189, 191-199, 204-211, 216-219; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/369-372, 377-380, 384-388, 22/7-9; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, 419-427; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 4/77-105, 111-114, 116-166, 224-234, 240-270, 287-289, 311-327; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/288-338, 340-346, 348-360, 363-375, 390-406; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 41/44-54-75, 80-88; Makrîzî, *es-Sülûk*, 1/215-224; Kılıç, *Hama Eyyübîleri*, 59-64.

kritik bir rol oynamıştır. Selâhaddîn'in ordusu ile Haçlılar arasında yaşanan büyük çarpışmada, Selâhaddîn'in ordusunun merkezi yenilgiye uğradığı sırada, sağ kanadın geri kalanıyla düzenlediği cesur karşı saldırıyla savaşın seyrini değiştirmiştir. Takıyyüddîn Ömer bu hamlesiyle Haçlıları geri çekilmeye zorlamış ve Selâhaddîn'in ordusunu büyük bir felaketten kurtarmıştır.

8. Takıyyüddîn Ömer'in Vefatı ve Şahsiyeti

587/1191 yılına kadar Selâhaddîn'in yakınında bulunan Takıyyüddîn Ömer'e Harran ve Ruha da iktâ edildi. Safer 587'te (Mart 1191) Şam'dan ayrılarak Harran ve Ruha'ya giden Takıyyüddîn Ömer, bu bölgelerde düzeni sağladıktan sonra topraklarını genişletmek amacıyla komşu bölgelere yöneldi. Meyyâfârikîn'e giderken, 700 askerle Süveydâ (Siverek) ve Diyarbakir'deki Hâni şehirlerini ele geçirdi. Hâni'nin ele geçirdiğini öğrenen Ahlat hâkimi Seyfüddîn Bektimur, 4000 kişilik ordusuyla Muş ovasında Takıyyüddîn Ömer'in karşısına çıktı. Meydana gelen savaşta Seyfüddîn Bektimur'u hezime uğratan Takıyyüddîn Ömer, Ahlat'ı kuşattı ancak yeterli sayıda askere sahip olmadığı için kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Daha sonra oğlu el-Melikül-Mansûr ile birlikte Seyfüddîn Bektimur'a ait olan Malazgirt üzerine yürüdü. Muhasara edilen şehir halkı, teslim olmak için mühlet istedi. Şehirdekilere mühlet veren Takıyyüddîn Ömer, mühletin dolmasına iki gün kala şehrin önünde hastalanarak 19 Ramazan 587'de (10 Ekim 1191) vefat etti. Oğlu, babasının ölümüyle sarsılrsa da ordunun moralini bozmamak için bu acı gerçeği bir süre gizledi. Babasının cenazesini önce Malazgirt'e, ardından Hama'ya taşıdı. Takıyyüddîn Ömer'in naaşı burada defnedildi.²⁴ Selâhaddîn, cesareti ve askeri dehâsiyle Haçlıları titreten yeğeni Takıyyüddîn Ömer'in vefat haberini alınca feryat ederek ağladı. Eyyübü ailesinde en çok sevdiği kişi olan yeğenin ölümü, onun için büyük bir kayıptı. Ancak Selâhaddîn, Haçlıların saldırıya geçmesine fırsat vermemek ve askerlerin moralini bozmamak için yeğenin ölümünü hem askerlerden hem de düşmanlardan gizledi.²⁵

Selâhaddîn'in en güvendiği isimlerden biri olan Takıyyüddîn Ömer hem başarılı bir komutan hem de bilge bir danışmandı. O, doğru görüşlü, iyi planlar yapan ve askerler üzerinde büyük bir otoritesi olan biriydi. Sıbt İbnü'l-Cevzî'ye göre Takıyyüddîn Ömer, cesareti, yiğitliği, cömertliği, ilmi ve şiirdeki ustalığıyla tanınan önemli bir şahsiyetti. Âlimler ve edebiyatçılarla kurduğu samimi dostluklar sayesinde bu kişilerin ahlakî değerlerini özümsemiş ve onların özelliklerini kazanmıştır. Kendi şiirlerini bir araya

²⁴ İmâdüddîn el-İsfahânî, *el-Fethü'l-kussî*, 290-293; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/203-204; İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 320-321; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, 4/290-291; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/457; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/375-376; İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî*, 2/101-102; Ahmed b. İbrahim el-Hanbelî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 288-289; İsâ, *Hama fi zillil-Eyyübiyyîn*, 30. Ayrıca bkz. Şeşen, *Kudüs Fatih Selâhaddin Eyyûbi*, 146; Kasâmî, *Memleketü Hama fi 'asri'l-Eyyûbi*, 81-85.

²⁵ İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultânîyye*, 320; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/457; Ömer Tay, *Selâhaddîn-i Eyyûbi ve Tasavvuf* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 33.

getirdiği bir divanı da bulunmaktadır.²⁶ Hadis ilmine olan ilgisiyle de bilinen Takıyyüddîn Ömer, Ebû Tâhir es-Silefi ve Ebû Tâhir b. Avf gibi meşhur muhaddislerden hadis dinlemiştir.²⁷

İbn Hallikân'a göre Takıyyüddîn Ömer, savaşlarda cesur, öncü ve muzaffer bir komutandı. Özellikle Haçlılara karşı kazandığı zaferlerle şöhreti artmıştı.²⁸ İbn Vâsıl ise Selâhaddîn'in tüm aile üyeleri arasında en çok Takıyyüddîn Ömer'i sevdiği belirtir. Ona göre asaletiyile tanınan ve amcası Selâhaddîn'e son derece sadık olan Takıyyüddîn Ömer, Eyyübî ailesinde görülmeyen bir cesaretle öne çıkmış, cömertliği, savaşçı ruhu ve güçlü iradesiyle Eyyübî ailesinin önemli bir direği olmuştur.²⁹

Üçüncü Haçlı Seferi'ne tanıklık etmiş olan Haçlı tarihçisi Ambroise da Tâkıyyüddîn Ömer hakkında şöyle demektedir: "Takıyyüddîn Ömer, İslâm topraklarının savunucusu, deniz kıyılarının bekçisiydi. Sürekli savaş hazırlığı içindeydi ve bizi sürekli savaşa zorlar, bizi geri çekilmeye mecbur bırakırdı."³⁰

İmar faaliyetlerine de önem veren Takıyyüddîn Ömer, Kahire'de bir, Feyyûm'da iki, Urfa'da ve Dimaşk'ta birer medrese yaptırmış ve bunlar için büyük vakıflar tahsis etmiştir. Hama'da ikamet ettiği dönemde şehrin savunma sistemini güçlendirerek kalesini genişletmiş ve yükseltmiştir. Âsi nehri kenarındaki bir tepede bulunan kaleyi de tahkim ettirmiştir.³¹ Aynı şekilde, Selâhaddîn'in kendisine verdiği Lazkiye şehrini de imar ederek kalesini güçlendirmiş ve görenlerin tanıyamayacağı bir hale getirmiştir.³²

Sonuç

Takıyyüddîn Ömer, amcası Selâhaddîn döneminde hem bir devlet adamı hem de başarılı bir komutan olarak öne çıkmıştır. Özellikle Selâhaddîn'in en güvendiği ve zorlu görevlerde görevlendirdiği bir komutan olmuştur. Selâhaddîn'in hemen hemen tüm savaşlarında ve

²⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 21/392-393.

²⁷ Tâcüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Ṭabaḳâtü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1964-1976), 7/242; Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir el-Makrîzî, *el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-(fi) zikri'l-ḥıṭaṭ ve'l-âşâr*, thk. Eymen Fuâd Seyyid (London: Müessesetü'l-Furkân, 1995), 4/458.

²⁸ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/456. Ayrıca bkz. Salâhuddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvut-Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, 2000), 22/299.

²⁹ İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, 2/238, 376-377.

³⁰ Ambroise, *The Crusade Of Richard Lion-Heart*, Translated from the Old French by Merton Jerome Hubert (New York: Columbia University Press, 1941), 115-116.

³¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/456; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 22/299; Sübkî, *Ṭabaḳâtü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 7/242; Makrîzî, *el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr*, 4/457-458, 2/576; Hartmann, "el-Melikü'l-Muzaffer", 29/74; Ukleh-Tevâhiye, "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyübî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyübîyye", 41-42.

³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîḫ*, 10/168; Şeşen, *Selâhaddin Eyyübî ve Devri*, 373.

tüm cephelerde yer alarak ordusunun gücüne güç katmıştır. Takıyyüddîn Ömer, sadece üstün askerî yetenekleriyle değil, aynı zamanda bölgedeki karmaşık siyasî dengeleri ustalıklı yönetmesiyle de dikkat çekmiştir. Haçlıların sürekli tehdit oluşturduğu bölgelerde Eyyübî hâkimiyetini güçlendirerek, Selâhaddîn'in büyük hedeflerine ulaşmasında kilit bir rol oynamıştır. Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn'in en yetkin komutanlarından biri olarak, Haçlılara karşı mücadelede ön saflarda yer almış ve bu mücadelede elde edilen zaferlerde büyük pay sahibi olmuştur. Özellikle Kuzey Suriye'deki faaliyetleri ile Haçlıların bölgedeki hâkimiyetini zayıflatmış ve Eyyübîler'in buradaki konumunu güçlendirmiştir. Beklenmedik saldırılar, düşman hatlarının arkasına sızma ve düşman kuvvetlerini bölme gibi taktikleri sayesinde sayıca üstün olan Haçlı ordularına karşı birçok zafer kazanmıştır. Selâhaddîn'e büyük bir sadakatle bağlı olmasına rağmen Takıyyüddîn Ömer'in de kişisel hedefleri ve devleti yönetme arzusu vardı. Bu amaçlarına rağmen devlet çıkarlarını her zaman ön planda tutmuş ve Selâhaddîn'e olan bağlılığını birçok zorlukta kanıtlamıştır. Bu bağlılık karşılığında da Selâhaddîn tarafından geniş topraklarla ödüllendirilmiştir.

Sonuç olarak, Selâhaddîn'in askerî zaferlerinin mimarlarından biri olarak görülen Takıyyüddîn Ömer, Selâhaddîn gibi büyük bir komutanın gölgesinde kalsa da kendi yeteneklerini ortaya koymuş, cesareti, stratejik zekâsı ve liderlik vasıflarıyla dikkat çekmiştir.

Kaynakça | References

- Ağırakça, Ahmed. *Salâhaddin ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.
- Ambrose. *The Crusade Of Richard Lion-Heart*. Translated from the Old French by Merton Jerome Hubert. New York: Columbia University Press, 1941.
- Azzâm, Abdul Rahman. *Saladin*. London: Pearson Education Limited, 2009.
- Basuğuy, Bedrettin. “Ziyâüddin İsâ el-Hakkârî ve Salâhaddîn el-Eyyûbî'nin Siyasi Kariyerine Etkisi”. *I. Uluslararası Zap Havzası Uleması Sempozyumu Bildirileri*. ed. Yaşar Kaplan vd. 1/272-280. Hakkari: Hakkari Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Bündârî, el-Feth b. Alî. *Sene'l-Berki's-Şâmî*. Thk. Fethiye en-Nebrâvî. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1399/1979.
- Çekiç, Ayşe. “Kudüs'ün Yeniden Fethi: Selahaddin Eyyûbî ve Hittîn Zaferi”. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 17 (2021), 88-107.
- Demir, Ahmet. *Selahaddin Eyyubi*. İstanbul: Güz Yayınları, 2019.
- Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.
- Ebû Şâme el-Makdisî, Şihâbüddîn Abdurrahmân. *Kitâbü'r-Ravzateyn fi aḥbârî'd-devleteyn*. Thk. İbrahim ez-Zeybek. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.
- Ebû'l-Fidâ, el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî. *el-Muhtaşar fi târihi'l-beşer*. Thk. Muhammed Zeynhum. Kahire: Dârü'l-maarif, ts.
- Ehrenkretz, Andrew S. *Saladin*. Albany: State University of New York Press, 1972.
- Hanbelî, Ahmed b. İbrahim. *Şifâ'ü'l-kulûb fi menâkıbı Benî Eyyûb*. Thk. Medîha eş-Şerkâvî. Kahire: Mektebetü's-sekâfeti'd-diniyye, 1416/1996.
- Hartmann, Angelika. “el-Melikü'l-Muzaffer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/73-74. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- İbn Aybek ed-Devâdârî, Ebû Bekr b. Abdillâh. *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-ğurer*. Thk. Saîd Abdülfettâh Aşûr. Kahire: y.y., 1391/1972.
- İbn Ebû'd-Dem, Şihâbüddîn İbrâhîm b. Abdillâh. *Kitâbü't-Târîḫ (el-Mevsu'atü's-Şâmiye fi târihi'l-hurûbi's-Salibiyye içinde*. Nşr. Süheyl Zekkâr. Dimaşk: y.y., 1415/1995.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'î'z-zamân*. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sâdır, 1387/1968.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Riyad Abdülhamid. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1431/2010.
- İbn Sebât, Hamza b. Ahmed b. Ömer. *Sıdku'l-ahbâr Târîhu İbn Sebât*. Thk. Ömer Tedmürî. Trablus: Jarrous Press, 1413/1993.
- İbn Şahinşah el-Eyyûbî, Muhammed b. Takıyyüddîn Ömer. *Mizmâru'l-hakâik ve Sırru'l-halâik*. Thk. Hasan Habeşî. Kahire: Alemü'l-kütüb, 1387/1968.
- İbn Şeddâd, Bahâüddîn. *en-Nevâdirü's-sultânîyye ve'l-meḥâsinü'l-Yûsufiyye*. Thk. Muhammed Mahmud Subh. Kahire: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, ts.
- İbn Tağrîberdî, Cemâlüddîn Ebû'l-Mehâsin Yûsuf. *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. Kahire: Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, 1347/1929.
- İbn Vâsıl, Cemâlüddîn Muhammed b. Sâlim. *Müferricü'l-kürûb fi aḥbârı Benî Eyyûb*. Thk.

- Cemâlüddîn eş-Şeyyâl. Kahire: y.y., 1372/1953.
- İbnü'l-Adîm, Kemâlüddîn Ebü'l-Kâsım Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh. *Zübdetü'l-ḥaleb min târîhi Haleb*. Nşr. Halîl el-Mansûr. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1416/1996.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Kâmil fi't-târîh*. Thk. Ebü'l Fidâ Abdullah el-Kâdî vd. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1407/1987.
- İbnü'l-Verdî, Zeynüddîn Ömer b. Muzaffer. *Târîhu İbni'l-Verdî*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1416/1996.
- İmâdüddîn el-İsfahânî, Ebü Abdillâh. *el-Fetḥu'l-kussî fi'l-fetḥi'l-ḫudsî*. Kahire: Matbaatü'l-mevsuât, 1321/1903.
- İsâ, Ali Necm. "Cuhûdu'l-Meliki'l-Muzaffer Takıyyüddîn fi devleti Selâhiddîn el-Eyyûbî", *Âdâbü'r-Râfidîn* 41 (2015), 591-606.
- İsâ, Ali Necm. *Hama fi zilli'l-Eyyûbiyyîn 570-742/1174-1341*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2009.
- Karakuş, Nadir. *Nureddin Zengî*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2022.
- Karakuş, Nadir. "Kudüs'te İlk Cuma". *Marifetname* 8/1 (2021), 41-63.
- Kasâmî, Mit'ab Hüseyin. *Memleketü Hama fi 'asri'l-Eyyûbî 574-1178/698-1299*. Mekke: Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, Külliyyetü'ş-şerîa ve'd-dirasâti'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Kılıç, Mustafa. *Hama Eyyûbîleri*. Ankara: Yayınevi, 2009.
- Lee, Jeffrey. *God's Wolf: The Life of the Most Notorious of All Crusaders: Reynald de Chatillon*. London: Atlantic Books, 2016.
- Lyons, Malcolm Cameron-D.E.P. Jackson. *Selahaddin Kutsal Savaşın Politikaları*. Çev. Zehra Savan. İstanbul: Pınar Yayınları, 2006.
- Makrîzî, Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir. *el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-(fi) zikri'l-ḥuṭaṭ ve'l-âşâr*. Thk. Eymen Fuâd Seyyid. London: Müessesetü'l-Furkân, 1415/1995.
- Makrîzî, Takıyyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir. *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*. Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1417/1997.
- Möhring, Hannes. *Salaheddin Eyyubi 1138-1193*. Çev. Ayşe Dağlı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.
- Özer, Serkan. "Haçlı-Bizans Müttefik Ordusunun Dimyât Kuşatması (1169)". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 63 (2018), 499-513.
- Özer, Serkan. "Remle Savaşı ve Selâhaddîn Eyyûbî (25 Kasım 1177)". *History Studies* 10/7 (2018), 185-198.
- Özer, Serkan. "Selâhaddîn Eyyûbî'nin Fâtımîlerle İmtihanı: Komplolar ve İsyanlar". *Mavi Atlas* 8/2 (2020), 456-472.
- Runciman, Steven. *A History of the Crusades*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Sâbûnî, Ahmed b. İbrâhîm. *Târîhu Hama*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2014.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybeg. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. Thk. Ahmed el- Arnavut-Tûrkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsî'l-Arabî, 1420/2000.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Şemsüddîn Ebü'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtü'z-zamân fi tevârîhi'l-a'yân*. Thk. Muhammed Berekât vd. Beyrut: er-Risâletü'l-âlemiyye, 1434/2013.
- Sübkî, Tâcüddîn Ebü Nasr Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi. *Ṭabakâtü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. Thk. Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî,

1383-1395/1964-1976.

Şeşen, Ramazan. "Selâhaddîn-i Eyyûbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/337-340.

İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

Şeşen, Ramazan. *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyûbî*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2013.

Şeşen, Ramazan. *Selâhaddin Eyyûbî ve Devri*. İstanbul: İSAR, 2000.

Takkûş, Muhammed Süheyl, *Târîhü'l-Eyyûbiyyîn fi Mısır ve Bilâdi's-Şam ve İklimi'l-Cezîre*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2008.

Tay, Ömer. *Selâhaddin-i Eyyûbî ve Tasavvuf*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.

Ukleh, İsam Mustafa-Fevzî Hâlid et-Tevâhiye. "el-Melikü'l-Ömer Takıyyüddîn Ömer el-Eyyûbî ve devruhu fi'd-devleti'l-Eyyûbiyye". *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye li't-târîh ve'l-âsâr* 8/3-4 (2014), 17-50.

Üstün, Cemal. "Selahaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Fethi". *Yeni Fikir Dergisi* 10/21 (Aralık 2018), 72-85.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. Thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1410/1990.